

Katarzyna Zeszut¹

Ochrona praw dziecka w Niemczech a gwarancje wolności religijnej: przykład środowisk muzułmańskich

Wprowadzenie – prawa dzieci a wolność religijna

„Dzieci nie będą dopiero, ale już są ludźmi”² – te słynne słowa Janusza Korczaka stanowią kwintesencję współczesnego pojmowania praw dziecka. Do dzieci odnoszą się bowiem nie tylko regulacje zawarte w aktach normatywnych stworzonych specjalnie dla ich ochrony (jak np. Konwencja Genewska z 1924 r.³ czy Konwencja o Prawach Dziecka z 1989 r.⁴), ale również wszelkie normy związane z prawami człowieka i obywatela funkcjonujące w prawie międzynarodowym oraz porządkach prawnych poszczególnych państw. W swej treści obowiązujące akty normatywne nie dokonują bowiem zróżnicowania na osoby (obywateli) pełnoletnie i niepełnoletnie czy też dzieci i dorosłych, wyróżnianych z zastosowaniem określonego kryterium. Za przykład w tym przypadku posłużyć może choćby zawarte w art. 2 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sformułowanie, iż „Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę”⁵ lub też określona w art. 6 Karty Praw Podstawowych gwarancja: „Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego”⁶ – użyte w tych (i wielu podobnych) regulacjach określenia „każdy”, „wszyscy”, a także inne podobne sformułowania w jednoznaczny sposób stanowią, że prawa dzieci chronione są zarówno przez akty normatywne odnoszące się do

---

¹ Lic., Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu.

² J. Korczak, *Rozwój idei miłości bliźniego w XIX wieku*, [w:] Tenże, *Dzieła*, Warszawa 1899.

³ Deklaracja Praw Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów w 1924 roku (zwana Deklaracją Genewską), <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> [dostęp: 6.10.2016].

⁴ Konwencja o Prawach Dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526).

⁵ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284), art. 2 ust. 1.

⁶ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2000 r. (Dz. Urz. UE 2012 C 326), art. 6.

nich bezpośrednio⁷, jak i przez wszelkie unormowania gwarantujące prawa człowieka i obywatela⁸.

Coraz bardziej rozbudowywane unormowania odnoszące się do ochrony praw dzieci nie funkcjonują jednak w oderwaniu od innych dziedzin prawa. W związku z coraz częstszą migracją ludności między państwami całego świata, a co za tym idzie, zamieszkiwaniem na terenie jednego państwa ludzi wyznających bardzo różne światopoglądy, dla ochrony praw najmłodszych w XXI wieku niezwykle istotną kwestią stają się powiązania, jakie zachodzą między normami regulującymi ich prawa, a wolnością religijną, chronioną przez akty prawa międzynarodowego⁹ oraz ustawodawstwo poszczególnych państw. Bezpośrednie odwołanie do swobody sumienia i wyznania znaleźć można ponadto w art. 14 Konwencji o Prawach Dziecka, gwarantującym wolność religijną nie rodzicom, a dzieciom, mającym być przez ich rodzicieli bądź opiekunów prawnych jedynie ukierunkowywanymi „w korzystaniu z (...) prawa w sposób zgodny z rozwijającymi się zdolnościami”¹⁰. Artykuł ten przewiduje możliwość ograniczenia dziecka w prawie do wolności sumienia i wyznania jedynie poprzez prawo stanowione w sytuacji konieczności „ochrony bezpieczeństwa narodowego i porządku publicznego, zdrowia lub moralności społecznej bądź podstawowych praw i wolności innych osób”¹¹. Enumeratywne wymienienie przesłanek oraz określenie, że ograniczenie nałożone może zostać jedynie po ich zaistnieniu, wyłącznie przez prawo stanowione, w jednoznaczny sposób rozstrzyga, iż nawet władza rodzicielska nie daje możliwości wpływania na wybory dokonywane przez dzieci w sferze religijnej.

Sposób wychowywania potomstwa w niezaprzeczalny sposób warunkowany jest jednak przez wyznawany przez rodziców światopogląd, co w połączeniu z wspomnianymi wyżej procesami globalizacyjnymi i upowszechnieniem migracji skutkuje spotykaniem się na terenie poszczególnych krajów różnych modeli wychowania, zależnych od religii

---

⁷ Wśród najbardziej znanych aktów prawa międzynarodowego chroniących interesy dzieci wymienić można m.in. Deklarację Genewską proklamowaną przez Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów w 1924 r., przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w 1959 r. Deklarację Praw Dziecka (Deklaracja Praw Dziecka uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 20 listopada 1959 roku), ratyfikowaną przez 191 krajów, powstałą również na gruncie ONZ w 1989 r. Konwencję o Prawach Dziecka, a także przyjętą w 1996 r. przez Radę Europy Europejską Konwencję o Wykonywaniu Praw Dzieci (Europejska Konwencja o Wykonywaniu Praw Dzieci, sporządzona w Strasburgu dnia 25 stycznia 1996 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 107, poz. 1128)).

⁸ J. J. Bleszyński, A. Rodkiewicz-Ryżek, Ochrona praw dziecka w świetle standardów polskich i międzynarodowych, „Paedagogia Christiana”, 2012, nr 2/30, s. 98-99.

⁹ Gwarantowana jest ona choćby w art. 9 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, art. 18 i 27 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r., nr 38, poz. 167)) czy art. 10 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej.

¹⁰ Konwencja o Prawach Dziecka..., art. 14 ust. 1, 2.

¹¹ *Ibidem*, art. 14 ust. 3.

wyznawanej przez daną rodzinę. Na gruncie europejskim w ostatnich latach zaobserwować można szybki przyrost odsetku ludności muzułmańskiej¹² wynikający z jednej strony z napływu wyznawców islamu na teren Starego Kontynentu, z drugiej natomiast – uwarunkowany współczynnikiem dzietności muzułmanów, który jest wyższy niż w przypadku osób przynależących do innych religii¹³. Zjawisko rosnącej w siłę mniejszości muzułmańskiej jest bardzo widoczne między innymi na terenie Republiki Federalnej Niemiec, gdzie wyznawcy islamu w 2011 r. stanowili 10% mieszkańców kraju związkowego Brema oraz 8% ludności landów takich jak: Berlin, Nadrenia-Westfalia oraz Hamburg¹⁴. W związku z taką liczebnością tejże mniejszości religijnej oraz perspektywą dynamicznego jej rozwoju, wiążącego się również z posiadaniem potomstwa (którego sposób wychowania odmienny jest od zwyczajów europejskich), niezwykle istotne stają się kwestie ochrony praw dziecka w kontekście silnie propagowanej w ostatnich latach na terenie Niemiec ochrony wolności religijnej wyznawców islamu¹⁵. Rozważania na ten temat podjęte zostaną w niniejszej pracy.

Ochrona dobra dzieci na terenie Republiki Federalnej Niemiec

Na gruncie prawa niemieckiego unormowania dotyczące dzieci podjęte zostały w art. 6 ustawy zasadniczej, gdzie zawarto m.in. uprawnienie i zarazem obowiązek rodziców do

---

¹² W 2010 r. udział muzułmanów w ogólnej liczbie ludności europejskiej wynosił niespełna 6%, natomiast, zgodnie z szacunkami, do 2050 r. będzie on przewyższał 10% (A. Yuhas, Muslim population in Europe to reach 10% by 2050, new forecast shows, <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/muslim-population-growth-christians-religion-pew> [dostęp: 6.10.2016]).

¹³ W latach 2005-2010 na każdą muzułmańską kobietę (w 25 wybranych krajach europejskich) przypadało statystycznie urodzenie 2,2 dziecka, podczas gdy w przypadku zamieszkujących Europę nie-muzułmanek współczynnik ten był niższy i wynosił 1,5 dziecka (Pew Research Center, The future of the global Muslim population, <http://www.pewforum.org/2011/01/27/future-of-the-global-muslim-population-regional-europe/> [dostęp: 6.10.2016]).

¹⁴ Skupiska ludności muzułmańskiej na terenie Niemiec rozmieszczone są nieregularnie, udział muzułmanów w ogólnej populacji poszczególnych landów jest zatem zróżnicowany. Zob. Das Statistik-Portal, Religionszugehörigkeit der Deutschen nach Bundesländern im Jahr 2011, <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/201622/umfrage/religionszugehoerigkeit-der-deutschen-nach-bundeslaendern/> [dostęp: 6.10.2016]. Wśród całkowitej ludności Niemiec wyznawcy islamu stanowili w 2010 r. 5%, szacunkowe dane przewidują jednak, że do 2030 r. odsetek ten wzrośnie do 7,1%. Zob. F. Strüning, Muslimische Bevölkerungsentwicklung 1990–2030, <http://www.citizentimes.eu/2011/02/01/muslimische-bevoelkerungsentwicklung-1990-2030/> [dostęp: 6.10.2016].

¹⁵ W celu umożliwienia wyznawcom islamu swobodnego praktykowania zwyczajów wynikających z ich religii, w ustawodawstwie wielu niemieckich krajów związkowych podejmowane są zmiany, dostosowujące obowiązujące prawo do muzułmańskich rytuałów np. w sferze funeralnej. Zob. M. Herzog, R. Spielhaus, Die rechtliche Anerkennung des Islams in Deutschland. Ein Gutachten für die Friedrich-Ebert-Stiftung, Friedrich-Ebert-Stiftung Forum Berlin, Berlin 2015, s. 25.

wychowywania swego potomstwa oraz sprawowania nad nim opieki¹⁶. Znamienny jest jednak fakt, że regulacja ta nie przydaje *de facto* żadnych praw dzieciom, czyniąc je jedynie „przedmiotem”, co do którego odnoszą się uprawnienia posiadane przez rodziców¹⁷. Prawne upodmiotowienie dzieci w prawie niemieckim ma miejsce dopiero w § 1631 ust. 2 kodeksu cywilnego, przydającym im prawo do wychowania bez użycia przemocy¹⁸. Poza wewnątrz krajowymi regulacjami niezaprzeczalne jest również obowiązywanie na terenie Republiki Federalnej Niemiec stworzonej na gruncie ONZ Konwencji o Prawach Dziecka, zawierającej szeroki katalog przysługujących najmłodszym praw¹⁹.

Kwestie ochrony praw dziecka oraz pomocy dzieciom i młodzieży są w prawie niemieckim regulowane dwutorowo. Zagadnienia związane z opieką społeczną podlegają bowiem zgodnie z art. 74 niemieckiej ustawy zasadniczej tzw. ustawodawstwu konkurencyjnemu (*konkurrierende Gesetzgebung*), mogą być zatem regulowane przez prawodawstwo poszczególnych landów jedynie w przypadku, gdy stosowne unormowania nie zostaną podjęte na szczeblu państwowym²⁰. Centralna legislatura skorzystała w tym przypadku z przydanych jej uprawnień, wydając przepisy odnoszące się do pomocy dzieciom i młodzieży zebrane w księdze VIII kodeksu prawa socjalnego²¹, obowiązującego na terenie całego kraju. Poszczególne kraje związkowe, by wspomóc realizację zadań określonych w wyżej wymienionej regulacji, stanowią natomiast na swym terenie akty normatywne

---

¹⁶ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 23. Dezember 2014 (BGBl. I S. 2438) geändert worden ist, Art. 6 Abs. 2.

¹⁷ K. Dörner, Kinderrechte im Spannungsfeld von Wunsch und Wirklichkeit, Vortrag in der Akademiereihe „Kinderrechte in Deutschland“, Fulda, 6.10.2010, s. 1-2, <http://katja-doerner.de/wp-content/uploads/2010/10/101006RedeFulda.pdf> [dostęp: 10.10.2016].

¹⁸ Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S.738), das zuletzt durch Artikel 3 des Gesetzes vom 24. Mai 2016 (BGBl. I S. 1190) geändert worden ist, § 1631, Abs. 2. Wart wspomnienia jest również fakt, iż wyżej wymieniona regulacja ustanowiona została dopiero w roku 2000 ustawą o zakazie przemocy w wychowaniu oraz o zmianach w prawie dziecka do alimentów (Gesetz zur Ächtung der Gewalt in der Erziehung und zur Änderung des Kindesunterhaltsrechts vom 2. November 2000 (BGBl. I S. 1479) geändert durch Artikel 5 Abs. 2 des Gesetzes vom 2. November 2000 (BGBl. I S. 1479), Art. 1 Abs. 3).

¹⁹ Mimo ratyfikacji Konwencji o Prawach Dziecka w Niemczech w 1992 r., na terenie tego kraju istnieją środowiska optujące za wpisaniem choć części praw dzieci do ustawy zasadniczej tak, by nadać najmłodszym status podmiotu zamiast jedynie „obiektem”, na którym rodzice wykonują swe prawo do wychowania. Niosłoby to ze sobą również doniosłe skutki prawne w postaci podniesienia rangi praw dzieci w prawodawstwie niemieckim, a także umożliwienia wystąpienia ze skargą konstytucyjną w przypadku ich naruszenia, co przełożyć by się mogło na zmniejszenie częstotliwości ich łamania. Zob. Aktionsbündnis Kinderrechte, Kinderrechte ins Grundgesetz, s. 1-6, <https://www.unicef.de/blob/74804/6667660e596f3070da225181a8328085/hintergrundpapier-kinderrechte-ins-grundgesetz-data.pdf> [dostęp: 10.10.2016].

²⁰ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art. 72 Abs. 1, Art. 74 Abs. 1 Pkt. 7.

²¹ Das Achte Buch Sozialgesetzbuch – Kinder und Jugendhilfe – in der Fassung der Bekanntmachung vom 11. September 2012 (BGBl. I S. 2022), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 28. Oktober 2015 (BGBl. I S. 1802) geändert worden ist.

precyzujące unormowania podjęte na szczeblu państwowym oraz wspomagające rozwój wszelkich instytucji związanych z pomocą dzieciom i młodzieży²².

Nadanie dzieciom i młodzieży statusu podmiotu nastąpiło już w § 1 księgi VIII kodeksu prawa socjalnego, gdzie (obok powtórzenia konstytucyjnego obowiązku rodziców do wychowywania i sprawowania opieki nad potomstwem) zawarto stwierdzenie, iż przysługuje im prawo do rozwoju oraz otrzymania takiego wychowania, by móc funkcjonować w społeczeństwie i samodzielnie ponosić za siebie odpowiedzialność²³. Upodmiotowienie młodych osób rozszerzone zostało przez ustawodawcę w § 8 analizowanej regulacji, przydającym im prawo do uczestniczenia (z uwzględnieniem stopnia ich rozwoju) w podejmowaniu przez odpowiednie organy (w tym sądy) wszelkich dotyczących ich decyzji²⁴. Dzieciom i młodzieży nadano ponadto uprawnienie do zasięgania pomocy bądź porad w urzędzie do spraw młodzieży (*Jugendamt*)²⁵, a także do nieujawnienia faktu otrzymania takiej porady przed ich rodzicami bądź opiekunami prawnymi, jeśli ma to służyć dobru sprawy²⁶.

Kilkakrotne podkreślenie w księdze VIII kodeksu prawa socjalnego przydanych najmłodszym uprawnień w wyraźny sposób sugeruje, że regulacje w niej zawarte stworzone są dla nich, a działające na jej podstawie instytucje mają służyć ich dobru. Potwierdzenie tego faktu odnaleźć można choćby w § 8 analizowanego aktu normatywnego, zawierającym szeroki katalog zadań pomocy dzieciom i młodzieży, związanych m.in. z promocją wychowania w rodzinach, pomocą w wychowywaniu dzieci i opieką nad nimi, wsparciem dla

---

²² Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, Kinder- und Jugendhilfe. Achtes Buch Sozialgesetzbuch, Publikationsversand der Bundesregierung, Berlin 2007, s. 42.

²³ Das Achte Buch Sozialgesetzbuch – Kinder und Jugendhilfe, § 1 Abs. 1, 2.

²⁴ *Ibidem*, § 8 Abs. 1.

²⁵ Urząd do spraw młodzieży (*Jugendamt*) jest instytucją wywodzącą się z czasów Republiki Weimarskiej, powołaną do życia na mocy ustawy z 1922 r. o sprawowaniu opieki społecznej nad młodzieżą (Reichsjugendwohlfahrtsgesetz). W okresie funkcjonowania III Rzeszy Niemieckiej wszystkie funkcjonujące na terenie kraju Jugendamty podporządkowane były nazistowskiemu władzom, fakt ten jest jedynie w bardzo lakoniczny sposób wspomniany w oficjalnych opracowaniach odnoszących się do historii tej instytucji (zob. Geschichte des Jugendamtes in Deutschland: von der Gründung bis heute, https://www.lk-starnberg.de/media/custom/613_14190_1.PDF?1305253819 [dostęp: 11.10.2016]). Współcześnie urzędy do spraw młodzieży funkcjonują na terenach powiatów oraz miast na prawach powiatu, przybierając różne, związane z ich funkcją, nazwy (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, Kinder- und Jugendhilfe..., op. cit., s. 45). Ich działalność jest przez niemieckie władze popularyzowana poprzez szeroko zakrojoną kampanię informacyjną, mającą budować pozytywny obraz *Jugendamtów* jako instytucji przyjaznych zarówno rodzicom, jak i dzieciom (zob. Das Jugendamt. Unterstützung, die ankommt, <https://www.unterstuetzung-die-ankommt.de/leistungen> [dostęp: 11.10.2016]; Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, Was Jugendämter leisten. Fragen und Antworten, Bundesarbeitsgemeinschaft Landesjugendämter, Mainz 2011, s. 3-17, http://www.lwl.org/lja-download/unterstuetzung-die-ankommt/extern/pocketbroschuere/Jugendamt_Broschuere.pdf [dostęp: 11.10.2016]).

²⁶ Das Achte Buch Sozialgesetzbuch – Kinder und Jugendhilfe, § 8 Abs. 2, 3.

młodych dorosłych, pomocą w sytuacjach kryzysowych czy występowaniem przed sądami rodzinnymi²⁷.

Mimo prężnej działalności Jugendamtów i popularyzacji ich przyjaznej obywatelom wizji, urzędy te budzą w społeczeństwie niemieckim, a także wśród napływających do Niemiec imigrantów, liczne kontrowersje. Związane są one z jednym z istotniejszych (a na pewno jednym z najodpowiedzialniejszych) zadań urzędów do spraw młodzieży, określonym w § 8a księgi VIII kodeksu prawa socjalnego, który stanowi, że w przypadku stwierdzenia zaistnienia zagrożenia dobra dziecka Jugendamt ma prawo przyznania rodzinie opiekuna, a jeśli sytuacja jest nagląca i w bezpośredni sposób zagrażająca dobru dziecka, może również odebrać je rodzicom (lub opiekunom prawnym) bez czekania na decyzję sądu w tej sprawie²⁸. Przesłanki, po których zaistnieniu pracownicy urzędu do spraw młodzieży mają prawo przejąć nad dzieckiem opiekę, sprecyzowane zostały przez ustawodawcę w § 42 analizowanej regulacji, zgodnie z którym zabranie dziecka rodzicom bądź opiekunom prawnym może nastąpić w trzech sytuacjach: jeśli ono samo o to poprosi; jeśli jest to konieczne w związku z zaistnieniem zagrożenia jego dobra (a rodzice bądź opiekunowie prawni nie wyrażają sprzeciwu bądź sytuacja wymaga natychmiastowej interwencji tak, że nie ma możliwości oczekiwania na decyzję sądu rodzinnego); jeśli przybyło ono na terytorium Niemiec bez rodzica lub opiekuna prawnego²⁹. Kodeks przewiduje ponadto obowiązek umieszczenia przejętego przez Jugendamt dziecka u odpowiednich osób, które się nim zajmą, wyjaśnienia mu zaistniałej sytuacji oraz zaoferowania pomocy, a także podkreśla konieczność zabiegania o zapewnienie dobra dziecka oraz, jeśli to niezbędne, pozyskania stosowanej decyzji sądu rodzinnego o odebraniu dziecka rodzicom bądź opiekunom prawnym³⁰.

Dla rozważań podjętych w niniejszej pracy istotne jest przybliżenie drugiej z wspomnianych wyżej przesłanek – zaistnienia zagrożenia dobra dziecka, z powodu którego konieczne jest przejście opieki nad nim przez Jugendamt. Z punktu widzenia praw dzieci i ich ochrony wydaje się ona słuszna, zwłaszcza że współgra z niemieckim prawem konstytucyjnym oraz regulacjami podjętymi na gruncie Konwencji o Prawach Dziecka³¹.

---

²⁷ *Ibidem*, § 2.

²⁸ *Ibidem*, § 8a Abs. 1, 2.

²⁹ *Ibidem*, § 42 Abs. 1.

³⁰ *Ibidem*, § 42 Abs. 1, 2.

³¹ Zgodnie z art. 6 ust. 3 niemieckiej ustawy zasadniczej dziecko może zostać odebrane rodzicom bądź opiekunom prawnym bez ich zgody jedynie na podstawie przepisu ustawowego, jeśli w należyty sposób nie wywiązują się oni z opieki nad nim lub jeżeli istnieją inne przesłanki stanowiące o możliwości zaniedbania dziecka (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art. 6 Abs. 3). Podobną regulację zawiera art. 9 ust. 1 Konwencji o Prawach Dziecka, również odwołując się do dobra dziecka oraz podkreślając konieczność działania stosownych organów na podstawie i w granicach prawa (Konwencja o Prawach Dziecka..., art. 9 ust. 1).

Problematyczny w tym przypadku staje się jednak brak stworzonej na gruncie prawa niemieckiego definicji legalnej pojęcia „dobro dziecka”³², sprawiający, że poszczególne urzędy do spraw młodzieży mają bardzo dużą swobodę decydowania o tym, co uznają za jego naruszenie, otwierające drogę do odebrania dziecka rodzicom bądź opiekunom prawnym. Choć pojęcie „dobro dziecka” jest klauzulą generalną, jego granic lub przynajmniej wskazówek, jak należy je interpretować, doszukiwać się można na gruncie niemieckiego kodeksu cywilnego oraz orzecznictwa Federalnego Trybunału Sprawiedliwości³³. Zgodnie bowiem z wydanym w 1956 r. przez Federalny Trybunał Sprawiedliwości orzeczeniem pod pojęciem „zagrożenia dobra dziecka” rozumieć można zagrożenie istniejące w chwili obecnej, które bardzo prawdopodobnie wywoła istotne szkody w dalszym rozwoju dziecka³⁴. Warto w tym miejscu podkreślić, iż w sformułowanej przez Trybunał definicji duży nacisk położony został na (przewidywalne z dużą dozą prawdopodobieństwa) szkody istotne, co sugeruje wykluczenie możliwości utożsamiania zagrożenia dobra dziecka z np. rozwodem rodziców, który, będąc wprawdzie wydarzeniem bardzo nieprzyjemnym dla ich potomstwa, nie stanowi niebezpieczeństwa dla ich życia bądź zdrowia³⁵.

Regulacje zawarte natomiast w § 1666 ust 1 niemieckiego kodeksu cywilnego, odnoszące się do możliwości podejmowania przez sąd rodzinny decyzji związanych z dzieckiem, określają również trzy rodzaje dobra dziecka – fizyczne, psychiczne oraz moralne³⁶. Wspomniany wcześniej, dotyczący prawa do wychowania bez użycia przemocy, § 1631 wymienia natomiast trzy kategorie zakazanych w stosunku do dzieci praktyk, stanowiących naruszenie ich praw oraz dobra – są to: kary fizyczne, przemoc psychiczna oraz inne poniżające zachowania³⁷. O ile różnego rodzaju czynności odnoszące się do sfery fizycznej bądź psychicznej dają się w jakiś sposób zdefiniować, o tyle użycie przez ustawodawcę sformułowania „i inne” sprawia, że zbiór niedozwolonych zachowań staje się katalogiem otwartym, dając podmiotom mającym za zadanie ochronę praw dzieci szerokie możliwości interpretacyjne.

Fakt, iż zarówno pojęcie „dobra dziecka”, jak i jego zagrożenia są na gruncie prawa niemieckiego terminami o nieostrych granicach znaczeniowych, ma zarówno pozytywne, jak

---

³² Kinderschutz-Zentrum Berlin, Kindeswohlgefährdung. Erkennen und Helfen, Kinderschutz-Zentrum Berlin, Berlin 2009, s. 20.

³³ T. Meysen, H. Schmidt, Was ist unter Kindeswohlgefährdung zu verstehen?, [w:] H. Blüml, H. Kindler, S. Lillig, T. Meysen, A. Werner (Hg.), Handbuch. Kindeswohlgefährdung nach § 1666 BGB und Allgemeiner Sozialer Dienst (ASD), Deutsches Jugendinstitut e.V., München 2006, s. 5-6.

³⁴ *Ibidem*, s. 5.

³⁵ *Ibidem*, s. 6.

³⁶ Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002, § 1666 Abs. 1.

³⁷ *Ibidem*, § 1631 Abs. 2.

i negatywne konsekwencje. Zastosowanie klauzul generalnych ma bowiem za zadanie umożliwienie ochrony praw dzieci w jak najszerszym zakresie, bez ograniczania jej do enumeratywnie wymienionych dóbr prawnie chronionych bądź zamkniętego katalogu praktyk zakazanych³⁸. Dzięki pozostawieniu dużej swobody interpretacyjnej, stosowne instytucje, jak np. sądy czy urzędy do spraw młodzieży, mają możliwość zastosowania środków dozwolonych przez prawo również w przypadku zaistnienia sytuacji dotychczas nieznanych w niemieckim ustawodawstwie, jak np. naruszenie dobra dziecka z przyczyn religijnych, a także posiadają swobodę oceny każdej sytuacji w sposób indywidualny³⁹.

Spora dowolność rozumienia określeń użytych w przepisach prawnych powoduje jednak, że możliwości Jugendamtów ulegają względnemu rozszerzeniu – o odebraniu dziecka rodzinie decyduje bowiem często subiektywna ocena pracujących dla danego urzędu specjalistów w dziedzinach związanych z wychowaniem dzieci, co budzi spore kontrowersje zarówno wśród rdzennych Niemców, jak i żyjących na terenie RFN imigrantów. Niemieckie urzędy do spraw młodzieży, mimo iż realizują zadania bardzo istotne, stały się z tego powodu w Europie instytucjami owianymi złą sławą, nierzadko posądzanymi o celowe zabieranie dzieci rodzinom w celu uzyskiwania wymiernych korzyści majątkowych (pochodzących z dotacji państwowych) bądź też o działania mające na celu germanizację dzieci i młodzieży oraz wytworzenie u nich poczucia związku z państwem i lojalności wobec niego silniejszej niż relacja z rodzicami (zwłaszcza o innym niż niemieckie pochodzeniu)⁴⁰. Choć działalność Jugendamtów bywa dość często przedmiotem krytyki, nie da się zaprzeczyć szybkości reakcji tychże instytucji we wszelkich sytuacjach kryzysowych - świadczą o niej choćby statystyki odnoszące się do liczby dzieci, jakie, ze względu na zagrożenie ich dobra, są przez urzędy do spraw młodzieży rokrocznie odbierane opiekunom – w 1995 r. było to ponad 23 tysiące, natomiast w roku 2015 aż niespełna 78 tysięcy⁴¹.

Ochrona praw dzieci a wolność religijna muzułmańskich rodziców

W obliczu silnie rozwiniętych instrumentów pomocy dzieciom i młodzieży na terenie Republiki Federalnej Niemiec, mało prawdopodobne wydaje się, by prawa dzieci były na

---

³⁸ M. Haug, T. Höynck, Kindeswohlgefährdung – Rechtliche Konturen eines schillernden Begriffs, [w:] P. Bastian, I. Bode, T. Marthaler, M. Schrödter (Hrsg.), Rationalitäten des Kinderschutzes: Kindeswohl und soziale Interventionen aus pluraler Perspektive, Springer VS, Heidelberg 2012, s. 20-23.

³⁹ *Ibidem*, s. 20-23.

⁴⁰ S. Gruszka, Uwaga na niemiecki urząd Jugendamt, „Express Bydgoski”, <http://express.bydgoski.pl/200848,Uwaga-na-niemiecki-urząd-Jugendamt.html> [dostęp: 13.10.2016].

⁴¹ Das Statistik-Portal, Anzahl der Inobhutnahmen Minderjähriger durch Jugendämter in Deutschland von 1995 bis 2015, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/12982/umfrage/inobhutnahmen-minderjaehriger-durch-jugendaemter/> [dostęp: 13.10.2016].

obszarze tego kraju na dużą skalę naruszane bez ściągnięcia na sprawców uwagi Jugendamtów. Interesujący jest jednak fakt, że mimo rozbudowanego systemu norm dotyczących ochrony interesów dzieci, ich dobro jest przez stosowne instytucje szczególnie chronione jedynie na gruncie prawa rodzinnego oraz odnoszącego się do pomocy najmłodszym, nie będąc wyraźnie uwzględnianym w innych dziedzinach ustawodawstwa⁴². Chociaż w konstytucjach wielu niemieckich krajów związkowych prawa dzieci zostały w jakiś sposób uwzględnione (choćby jako jeden z celów, do których należy dążyć)⁴³, zdarza się, że zachodnie pojmowanie dobra najmłodszych oraz jego ochrona prawna przegrywa w starciu z ochroną wolności religijnej rodziców. Z uwagi na możliwość swobodnego praktykowania wynikających z wierzeń rytuałów, niektóre zachowania, które powinny zostać uznane za zagrożenie dobra dziecka i stać się podstawą dla interwencji urzędu do spraw młodzieży, są na terenie Niemiec prawnie dozwolone (a przynajmniej niezakazane) oraz społecznie akceptowane⁴⁴. W niniejszej pracy zjawisko to omówione zostanie na przykładzie środowisk muzułmańskich.

W związku ze wspomnianym wyżej licznym napływem ludności wyznającej islam na teren Republiki Federalnej Niemiec, w ostatnich latach coraz szerzej dyskutowana jest kwestia prawnego dozwolenia obrzezania⁴⁵. Szacuje się, że rokrocznie przeprowadzane jest ono u około 90% urodzonych na terenie Niemiec muzułmańskich chłopców⁴⁶. Obrzezanie męskich potomków, choć nie ma swego źródła bezpośrednio w zapisach Koranu (podstawą jego praktykowania jest tradycja oraz treść Sunny), stanowi wśród muzułmanów swego rodzaju wymóg społeczny, świadczący o przynależności do określonej wspólnoty, a w naukach Szyitów oraz części Sunnitów jest uznawane również za obowiązek wpływający z prawa religijnego, chociaż normy religijne nie określają, kiedy ma ono zostać przeprowadzone (zwyczajowo odbywa się to między 1. tygodniem a 7. rokiem życia dziecka)⁴⁷.

Na gruncie obowiązującego w RFN kodeksu cywilnego dozwolone jest dokonywane z przyczyn niemedycznych obrzezanie chłopców, jeśli wyrażą na nie zgodę rodzice bądź

⁴² K. Dörner, *Kinderrechte im Spannungsfeld...*, *op. cit.*, s. 3.

⁴³ *Ibidem*, s. 4.

⁴⁴ Kinderschutz-Zentrum Berlin, *Kindeswohlgefährdung*, *op. cit.*, s. 38-39.

⁴⁵ Obrzezanie stanowi zabieg usunięcia całości bądź części napletka z żołądździ penisa. W wielu kręgach kulturowych praktykowane jest od wieków w związku z tradycją oraz nakazami religijnymi. Zob. M. Baraniak, *Na ciele czy w duszy? Obrzezanie w polemice żydowsko-chrześcijańskiej*, „The Polish Journal of the Arts and Culture”, 2013, nr 1, s. 79.

⁴⁶ C. Ebert-Libeskind, N. Tanke, *Die religiöse Beschneidung von Jungen*, „Kompaktinfo”, s. 4, http://www.spdfraktion.de/system/files/documents/kompaktinfo_2012-11-19_beschneidung-1.pdf [dostęp: 15.10.2016].

⁴⁷ *Ibidem*, s. 6-7.

opiekunowie prawni dziecka, a zabieg przeprowadzony zostanie zgodnie z zasadami sztuki lekarskiej oraz bez naruszenia dobra dziecka⁴⁸. Do ukończenia przez chłopca szóstego miesiąca życia, obrzezania nie musi jednak bezwzględnie dokonywać lekarz – kodeks zezwala, by była to osoba wyznaczona przez daną wspólnotę religijną, odpowiednio do tego celu wykwalifikowana i potrafiąca fachowo wykonać konieczne czynności⁴⁹.

Zakaz uchybienia dobru dziecka, zawarty w ustawowej regulacji, wymaga odwołania się do opinii lekarzy na temat obrzezania dokonywanego bez konkretnych przyczyn zdrowotnych. Zdania na ten temat są bowiem w środowisku medycznym w wyraźny sposób podzielone – zwolennicy obrzezania twierdzą, iż zabieg ten niesie ze sobą małe ryzyko powikłań i może być dokonywany choćby w celach higienicznych lub jako forma profilaktyki niektórych chorób⁵⁰, przeciwnicy stawiają natomiast pod znakiem zapytania jego rzekome zalety, a także krytykują chirurgiczną ingerencję w zdrowy organ⁵¹, mogącą wiązać się z późniejszymi powikłaniami⁵², a także powodować traumę w dalszym życiu obrzezanego mężczyzny⁵³. Choć komplikacje po zabiegach przeprowadzanych w odpowiednich warunkach są rzadkie⁵⁴, zdarzają się również sytuacje bardzo poważne – jak zgony w 2001 oraz 2006 r. dwóch niemieckich chłopców⁵⁵.

W związku z faktem, że obrzezanie niezaprzeczalnie wiąże się z ingerencją w ciało dziecka, naznaczeniem go na całe życie, wiążącym go z wyznawaną przez jego rodziców bądź opiekunów religią, a także niesie ze sobą ryzyko groźnych powikłań, dyskusyjna jest kwestia, czy możliwe jest jego przeprowadzenie bez uchybienia dobru dziecka. Wątpliwości budzi zatem odpowiedź na pytanie, czy zezwalająca na obrzezanie chłopców regulacja niemieckiego kodeksu cywilnego w rzeczywisty sposób chroni prawa dzieci. W związku z brakiem definicji legalnej pojęcia „dobra dziecka”, warto w tym przypadku uwzględnić choćby przepis § 1666 ust. 1 niemieckiego kodeksu cywilnego, precyzujący możliwe sposoby

---

⁴⁸ Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002, § 1631d Abs. 1.

⁴⁹ *Ibidem*, § 1631d Abs. 2.

⁵⁰ M. Beier, B. Köhler, E. Reichhardt, Beschneidung von Jungen. Fragen und Antworten zu einem politischen Tabuthema, s. 3, <https://manndat.de/wp-content/uploads/2011/05/FAQ-Beschneidung-Endfassung-3.pdf> [dostęp: 15.10.2016].

⁵¹ *Ibidem*, s. 4; R. D. Herzberg, Die Beschneidung gesetzlich gestatten?, „Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik”, 2012, Nr. 10, s. 488.

⁵² M. Beier, B. Köhler, E. Reichhardt, Beschneidung von Jungen..., *op. cit.*, s. 4-5.

⁵³ R. D. Herzberg, Die Beschneidung gesetzlich gestatten?..., *op. cit.*, s. 488.

⁵⁴ Szacuje się, że występują one w 2-10% przypadków. Zob. M. Beier, B. Köhler, E. Reichhardt, Beschneidung von Jungen..., *op. cit.*, s. 4-5.

⁵⁵ M. Schmidt-Salomon in Zusammenarbeit mit dem „AK-Kinderrechte”, Fragen und Antworten zur Knabenbeschneidung, s. 5, http://pro-kinderrechte.de/wp-content/uploads/2012/08/faq_beschneidung.pdf [dostęp: 15.10.2016].

naruszenia dobra dziecka, wśród których wymienione zostają również szkody fizyczne⁵⁶. Środowiska prawnicze reprezentują w tym przypadku dwa rodzaje poglądów – bądź uznają obrzezanie dokonywane z przyczyn religijnych za wyjątek niebędący naruszeniem przepisów chroniących dzieci (przyznają zatem ochronie wolności religijnej pierwszeństwo przed prawami najmłodszych)⁵⁷, bądź w stanowczy sposób sprzeciwiają się przyzwoleniu na dokonywanie obrzezania chłopców, jako będącemu sprzecznym z ich dobrem⁵⁸. Często podnoszona jest także kwestia ochrony wolności religijnej rodziców (bądź opiekunów), a nie samych dzieci – przez umożliwienie obrzezania chłopca zagwarantowana zostaje bowiem wolność praktyk religijnych przynależna jego rodzicom (opiekunom prawnym), ograniczona natomiast wolność religijna dziecka, które zostaje na całe życie naznaczone piętnem określonej religii⁵⁹.

Problemów zarówno natury teoretyczno-prawnej, jak i odnoszącej się do ochrony praw dzieci nastręczają również zagadnienia związane z zawieraniem małżeństw przez niepełnoletnich wyznawców islamu. Można je rozpatrywać na dwóch poziomach – od strony przypadków związanych ze zmuszaniem nieletnich dziewcząt (nieraz również chłopców) do zawierania związków małżeńskich (ważnych w świetle norm muzułmańskiego prawa religijnego), a także z punktu widzenia prawnego uznawania bądź nieuznawania w Republice Federalnej Niemiec małżeństw zawartych przez osoby niepełnoletnie na terytorium innych państw (w związku z kolejnymi falami imigrantów napływających do Niemiec pary takie spotykane są coraz częściej).

Pierwsza ze wspomnianych wyżej kwestii wiąże się ze wzrostem odsetku ludności muzułmańskiej na terenie Niemiec, wraz z którym rośnie również liczba młodych wyznawców islamu dotkniętych problemem zmuszania przez rodzinę do małżeństwa. Trudno dokładnie ocenić, jak wiele jest takich przypadków, można jedynie próbować dokonywać szacunków na podstawie liczby kobiet i dziewcząt szukających pomocy w specjalizujących się w tego typu sprawach organizacjach oraz punktach porad – w 2008 r. takich osób było 3443 (szacuje się, że prawie jedną trzecią stanowiły nastolatki do 17. roku życia), aż 83,4%

⁵⁶ Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002, § 1666 Abs. 1.

⁵⁷ H. Kindler, Was ist unter physischer Kindesmisshandlung zu verstehen?, [w:] H. Blüml, H. Kindler, S. Lillig, T. Meysen, A. Werner (Hg.), Handbuch. Kindeswohlgefährdung nach § 1666 BGB und Allgemeiner Sozialer Dienst (ASD), Deutsches Jugendinstitut e.V., München 2006, s.1.

⁵⁸ R. D. Herzberg, Die Beschneidung gesetzlich gestatten?..., *op. cit.*, s. 488.

⁵⁹ M. Schmidt-Salomon in Zusammenarbeit mit dem „AK-Kinderrechte“, Fragen und Antworten zur Knabenbeschneidung..., *op. cit.*, s. 9.

z nich pochodziło z rodzin muzułmańskich, a 27% zmuszono do małżeństwa pod groźbą użycia broni lub śmierci⁶⁰.

Przyczyn tego zjawiska upatrywać należy w innych niż europejskie zwyczajach panujących na terenie krajów typowo muzułmańskich, silnym podporządkowaniu całej rodziny woli ojca, mającego np. prawo wyboru małżonka dla córki, a także w chęci utrzymania przez wyznawców islamu ciągłości ich wspólnoty poprzez tworzenie związków we własnym kręgu społecznym⁶¹. W ostatnich latach na terenie Niemiec na sile przybrało zjawisko przymusowych małżeństw zawieranych w okresie wakacyjnym. Młode, często niepełnoletnie i uczęszczające jeszcze do szkoły dziewczęta (zdarzają się również przypadki, iż ofiarami padają chłopcy) są przez ich rodziców pod pretekstem wakacyjnego wyjazdu zabierane do kraju, z którego pochodzi dana rodzina⁶². Na miejscu zostają im odebrane dokumenty, a one same zmuszane są do zawarcia związku małżeńskiego z wybranym im wcześniej przez ojca partnerem⁶³. Stając się żonami, nie mają możliwości powrotu do Niemiec, by kontynuować edukację – na zawsze pozostają już zależne od swego małżonka, nie mając szansy wyboru dalszej drogi życiowej.

Możliwość zapobieżenia opisanym wyżej sytuacjom jest znikoma. Choć niewątpliwie zmuszanie do małżeństw jest czynem przez prawo zabronionym⁶⁴, a gdy odnosi się do osób niepełnoletnich, uznane jest ponadto za naruszenie dobra dzieci (staje się zatem podstawą do uruchomienia instrumentów prawnych przewidzianych w księdze VIII kodeksu prawa socjalnego w przypadku zagrożenia dobra dziecka), niemieckie urzędy do spraw młodzieży mają w tym przypadku małe możliwości działania, ponieważ zjawisko to cechuje się niską wykrywalnością. Szansa pomocy osobom nim dotkniętym następuje w związku z tym zazwyczaj dopiero, kiedy one same poproszą o wsparcie⁶⁵. Problematyczna może okazać się również kwestia karania sprawców – § 237 niemieckiego kodeksu karnego przewiduje

---

⁶⁰ Tausende Migrantinnen werden zur Ehe gezwungen, „Der Spiegel“, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/studie-tausende-migrantinnen-werden-zur-ehe-gezwungen-a-796673.html> [dostęp: 15.10.2016].

⁶¹ J. Wirth, Von Familie zur Ehe gezwungen, <http://www.derwesten.de/staedte/nachrichten-aus-siegen-kreuztal-netphen-hilchenbach-und-freudenberg/von-familie-zur-ehe-gezwungen-id11463960.html> [dostęp: 15.10.2016]; K. Miklis, Zwangsehen in Deutschland: Ja, ich muss!, <http://www.stern.de/panorama/gesellschaft/zwangsehen-in-deutschland-ja--ich-muss--3880830.html> [dostęp: 15.10.2016].

⁶² C. Akyol, Zwangsheirat: Die Angst der Mädchen vor den Sommerferien, <http://www.zeit.de/gesellschaft/2013-07/zwangsheirat-fall-nada-al-ahdal> [dostęp: 15.10.2016].

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Zgodnie z niemieckim kodeksem karnym zmuszanie kogoś do wstąpienia w związek małżeński zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 5 lat. Zob. Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das durch Artikel 1 des Gesetzes vom 11. Oktober 2016 (BGBl. I S. 2226) geändert worden ist, § 237 Abs. 1.

⁶⁵ Tausende Migrantinnen werden zur Ehe gezwungen..., *op. cit.*

wprawdzie karę pozbawienia wolności za zmuszanie innej osoby do wstąpienia w związek małżeński, regulacja ta odnosi się jednak do małżeństw cywilnych, związki zawierane zgodnie z prawem religijnym nie zostały w nim natomiast wspomniane⁶⁶.

Druga z wymienionych wyżej kwestii – zagadnienie prawnego uznawania na terenie Niemiec małżeństw niepełnoletnich imigrantów zawartych jeszcze w kraju ich pochodzenia – po raz kolejny ukazuje kolizję przepisów odnoszących się do ochrony wolności religijnej z regulacjami dotyczącymi praw dzieci. Zgodnie bowiem z § 1303 niemieckiego kodeksu cywilnego zdolność do zawarcia małżeństwa nabywana jest po uzyskaniu pełnoletności (czyli po ukończeniu 18. roku życia⁶⁷), a w przypadku kobiet może zostać przez sąd rodzinny nadana po ukończeniu 16. roku życia pod warunkiem, że przyszły małżonek jest osobą pełnoletnią⁶⁸. Wraz z kolejnymi falami imigrantów na teren Niemiec napływają jednak również osoby niepełnoletnie, będące już w związkach małżeńskich zawartych w krajach ich pochodzenia zgodnie z obowiązującym tam prawem, dopuszczającym często zaślubiny przed uzyskaniem pełnoletności w rozumieniu prawa niemieckiego. Choć z punktu widzenia niemieckiego ustawodawstwa małżeństwa osób nieletnich są niedopuszczalne, zmuszanie do zaślubin jest zabronione, a odbywanie stosunków seksualnych z osobą niepełnoletnią również podlega karze⁶⁹ (będąc niewątpliwym naruszeniem prawnie chronionego dobra dziecka), okazuje się, że prawne unieważnienie takich związków nie jest jednak oczywiste.

Precedensem w tego typu sprawach stało się bowiem orzeczenie z dnia 12 maja 2016 r. wydane przez Wyższy Sąd Krajowy (*Oberlandesgericht, OLG*) w Bambergu w sprawie związku małżeńskiego zawartego w lutym 2015 r. przez 14-letnią wówczas Syryjkę z jej 18-letnim kuzynem, utrzymujące w mocy ważność powziętego w Syrii małżeństwa, mimo iż młodzi małżonkowie w sierpniu 2015 r. przybyli na teren Niemiec, gdzie, jak zostało wcześniej wspomniane, wstępowanie przez dzieci w związki małżeńskie nie jest dozwolone⁷⁰. Sąd powołał się jednak m.in. na przepisy art. 11 oraz 13 ustawy wprowadzającej do niemieckiego kodeksu cywilnego, stanowiące, iż związek małżeński może być w sposób

⁶⁶ Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998, § 237 Abs. 1; F. Peters, Tausende Mädchen jährlich von Zwangsheirat bedroht, „Die Welt“, <https://www.welt.de/politik/deutschland/article145056378/Tausende-Maedchen-jaehrlich-von-Zwangsheirat-bedroht.html> [dostęp: 15.10.2016].

⁶⁷ Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002, § 2.

⁶⁸ *Ibidem*, § 1303 Abs. 1, 2.

⁶⁹ Zgodnie z § 176 niemieckiego kodeksu karnego dokonywanie czynności seksualnych z osobą poniżej 14. roku życia zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 10 lat (Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998, § 176 Abs. 1), natomiast w myśl przepisów § 182 sprawca wykorzystujący przymusowe położenie osoby, która nie ukończyła 18. roku życia, i podejmujący z nią czynności seksualne podlega karze grzywny bądź pozbawienia wolności do 5 lat (Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998, § 182 Abs. 1).

⁷⁰ OLG Bamberg, Beschluss v. 12.05.2016 – 2 UF 58/16.

ważny zawarty, jeśli spełnia wymogi określone w prawie kraju, z którego pochodzą narzeczeni⁷¹. W tym przypadku zarówno 14-latek, jak i 18-latek w momencie zaślubin podlegali zaś syryjskiemu prawu sunnickiemu, którego wymogów dopełnili (małżeństwo na gruncie prawa syryjskiego uznano by za obciążone wadą, ale ważne)⁷². W uzasadnieniu orzeczenia uwzględniona została również kwestia dobrowolności – żadne z małżonków nie zostało przez nikogo do ślubu zmuszone⁷³ – oraz chęci zasymilowania się przez oboje młodych ludzi ze społeczeństwem niemieckim⁷⁴. Sąd nie stwierdził również naruszenia w tym przypadku praw dzieci, powołując się na Konwencję o Prawach Dziecka, nieustanawiającą żadnego cenzusu wieku dla małżeństw zawieranych dobrowolnie przez dzieci, a także na brak karalności niewymuszonych stosunków seksualnych osób poniżej 16. roku życia z osobami pełnoletnimi⁷⁵. Podnoszony przez miejscowy Jugendamt zarzut zagrożenia w tym wypadku interesów młodej Syryjki został więc oddalony, a dziewczynkę uznano za pełnoprawną żonę swego kuzyna⁷⁶.

Precedensowe postanowienie wzbudziło liczne kontrowersje w środowisku zarówno prawników, jak i zwyczajnych obywateli Niemiec. W powziętej przez sąd decyzji upatrywane jest bowiem przydanie muzułmańskiemu prawu religijnemu pierwszeństwa przed ochroną praw dzieci, które zgodnie z obowiązującymi w Niemczech regulacjami zostały w tym przypadku naruszone⁷⁷. Opinia publiczna zarzuca w tym przypadku wymiarowi sprawiedliwości zbyt swobodną interpretację choćby przepisów związanych z odpowiedzialnością karną za czynności seksualne z udziałem nieletnich, dokonaną

⁷¹ Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche in der Fassung der Bekanntmachung vom 21. September 1994 (BGBl. I S. 2494; 1997 I S. 1061), das durch Artikel 55 des Gesetzes vom 8. Juli 2016 (BGBl. I S. 1594) geändert worden ist, Art. 11 Abs. 1, Art. 13 Abs. 1.

⁷² OLG Bamberg, Beschluss v. 12.05.2016 – 2 UF 58/16.

⁷³ Dyskusyjna jest jednak kwestia, na ile 14-letnia Syryjka mogła z uwagi na stopień swego rozwoju podjąć w pełni świadomą decyzję o małżeństwie – zwłaszcza że również w uzasadnieniu sądowej decyzji wspomniane zostało, że dziewczyna wykazywała zachowania dziecinne, a jej decyzja mogła być uwarunkowana chęcią dostosowania się do wymogów rodziny (OLG Bamberg, Beschluss v. 12.05.2016 – 2 UF 58/16).

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*.

Zgodnie z § 176 niemieckiego kodeksu karnego bezwzględnie karalne są jedynie czynności seksualne dokonywane z dziećmi poniżej 14. roku życia, natomiast § 182 odnosi się wprawdzie do stosunków seksualnych z osobami, które nie ukończyły jeszcze 18. roku życia, ważna w tym przypadku jest jednak przesłanka przymusowości, która w sprawie opisywanego małżeństwa rzekomo nie wystąpiła (Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998, § 176 Abs. 1, § 182 Abs. 1). Sąd zanegował również zastosowanie w analizowanym przypadku regulacji § 182 ust. 3 kodeksu karnego, odnoszącej się do karalności czynności seksualnych dokonywanych przez osobę powyżej 21. roku życia na osobie, która nie ukończyła lat 16. (Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998, § 182 Abs. 3), uznając iż sytuacja syryjskich małżonków wymaga indywidualnego rozpatrzenia (OLG Bamberg, Beschluss v. 12.05.2016 – 2 UF 58/16).

⁷⁶ OLG Bamberg, Beschluss v. 12.05.2016 – 2 UF 58/16.

⁷⁷ P. Issig, Kinderehen nach Scharia-Recht spalten deutsche Justiz, „Die Welt“, <https://www.welt.de/politik/deutschland/article155837698/Kinderehen-nach-Scharia-Recht-spalten-deutsche-Justiz.html> [dostęp: 16.10.2016].

prawdopodobnie w celu uniknięcia powstania na arenie międzynarodowej zarzutu naruszania na terenie Niemiec wolności religijnej napływających do kraju uchodźców⁷⁸. Tak sformułowane orzeczenie otwiera jednak możliwość prawnego uznawania kolejnych małżeństw zawartych przez osoby nieletnie w krajach ich pochodzenia, co w znaczący sposób zaburzy osławione standardy ochrony praw dzieci na terenie Republiki Federalnej Niemiec⁷⁹.

Poza opisanymi wyżej kwestiami spornymi z punktu widzenia prawnego, ochrona praw dzieci zgodnie z europejskimi standardami oraz zapewnienie wolności religijnej ich wyznającym islam rodzicom mogą kolidować ze sobą również na innych polach związanych z muzułmańskimi wzorcami wychowania oraz funkcjonowaniem dzieci wyznawców islamu w środowisku szkolnym. Problemem szeroko dyskutowanym rokrocznie w gronie niemieckich nauczycieli stał się od pewnego czasu *ramadan*, miesiąc muzułmańskiego postu⁸⁰. Zgodnie bowiem z tradycją przestrzeganą wśród wyznawców islamu, dzieci powinny począwszy od około 7. roku życia być stopniowo wdrażane w doroczny post – zaczynając od kilku dni wydłużanych w kolejnych latach do tygodnia, dwóch itd., aż do pełnego miesiąca po osiągnięciu dojrzałości płciowej⁸¹. Jak nietrudno się domyślić, tak długie okresy powstrzymywania się od regularnych i bogatych w wartości odżywcze posiłków wywierają bardzo negatywny wpływ na organizmy dzieci. Skutki postu bywają rozmaite – od złego samopoczucia, zawrotów głowy, problemów z uczestnictwem w zajęciach sportowych⁸², przez trudności z koncentracją podczas lekcji i gorsze niż oczekiwane wyniki na

---

⁷⁸ A. Schuchardt, Sind Kinderehen jetzt auch in Deutschland erlaubt?, <https://www.bayernkurier.de/inland/14044-sind-kinderehen-jetzt-auch-in-deutschland-erlaubt> [dostęp: 16.10.2016].

⁷⁹ Szacuje się, że na terenie Niemiec mieszka obecnie około 1500 niepełnoletnich imigrantów z krajów muzułmańskich, którzy zawarli w swych ojczyznach związki małżeńskie (V. Mörzl, Fast 1500 Kinder sind in Deutschland schon verheiratet, <http://www.augsburger-allgemeine.de/augsburg/Fast-1500-Kinder-sind-in-Deutschland-schon-verheiratet-id39019937.html> [dostęp: 16.10.2016]). Mimo iż spora grupa niemieckich polityków zabiega o nałożenie na urzędy do spraw młodzieży obowiązku pomocy w wykrywaniu oraz zgłaszania do sądów małżeństw osób nieletnich, trudno określić, czy takie działania mogłyby przynieść pozytywny skutek, biorąc pod uwagę precedensowe orzeczenie Bamberskiego sądu (V. Schacht, CDU: Jugendämter sollen Kinderehen melden, <https://www.compact-online.de/cdu-jugendaemter-sollen-kinderehen-melden/> [dostęp: 16.10.2016]).

⁸⁰ Początek oraz koniec miesiąca *ramadan* obliczany jest według ściśle określonych prawem religijnym zasad. Podczas trwania tego okresu muzułmanin może codziennie spożywać jeden posiłek przed nastaniem świtu oraz jeden po zmierzchu. W przerwach między nimi prawo religijne zabrania jedzenia bądź picia czegokolwiek (nawet wody). W okresie *ramadanu* muzułmanie przestrzegają muszą ponadto wielu nakazów (jak np. rytualne modły) oraz zakazów (np. konieczność powstrzymywania się od odbywania stosunków seksualnych). Zob. J. Bielawski, *Islam*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1980, s. 111-113.

⁸¹ C. Schirrmacher, Kindererziehung in muslimischen Familien, <http://www.ead.de/arbeitskreise/islam/arbeitshilfen/kindererziehung-in-muslimischen-familien.html> [dostęp: 16.10.2016].

⁸² M. Trautsch, Schlechtes Abitur im Ramadan, „Frankfurter Allgemeine“, <http://www.faz.net/aktuell/rhein-main/verband-bildung-und-erziehung-zeigt-sich-besorgt-14322466.html> [dostęp: 16.10.2016].

sprawdzianach oraz egzaminach⁸³, po ryzyko odwodnienia, a nawet zapaści, jeśli *ramadan* wypada (jak w roku 2015) w okresie letnich upałów⁸⁴. Mimo że takie efekty nie mają niczego wspólnego z dobrem dzieci, a doprowadzanie przez rodziców do opisanych wyżej sytuacji mogłoby przez instytucje zajmujące się ochroną praw najmłodszych zostać uznane za zagrażające ich zdrowiu (w myśl choćby przepisów § 1666 ust. 1 niemieckiego kodeksu cywilnego, obejmującego ochroną prawną dobro fizyczne dziecka⁸⁵ niewątpliwie przez długotrwały post naruszane), zagadnienie uczestnictwa dzieci w związanym z miesiącem *ramadan* poście nie doczekało się żadnych regulacji prawnych. Interwencja urzędu do spraw młodzieży w kwestie rytualnego postu (który nie wywiera na zdrowie dzieci pozytywnego wpływu) mogłaby natomiast zostać odebrana jako naruszenie konstytucyjnej zasady wolności religijnej oraz swobody wykonywania praktyk religijnych⁸⁶. W tym przypadku otwarte pozostaje zatem pytanie, czy pierwszeństwo przed dobrem dzieci powinna mieć ochrona wolności religijnej ich rodziców.

Kolizja wolności rodziców w sferze wyznaniowej z gwarantowanymi na terenie Niemiec prawami dzieci może mieć również miejsce podczas całego procesu wychowywania młodych muzułmanów. Model rodziny obowiązujący w społeczności wyznawców islamu opiera się bowiem o określony w Koranie prymat mężczyzn⁸⁷, mogących otrzymać konkretne wykształcenie przygotowujące do wykonywania określonej działalności zawodowej, mających prawo do samorozwoju, samostanowienia, a także do decydowania o losach ich żon czy też sióstr⁸⁸. Rolą społeczną kobiet staje się natomiast bycie wzorową żoną, matką oraz strażniczką domowego ogniska – nie ma w tym przypadku mowy o podejmowaniu samodzielnie istotnych decyzji ani sprzeciwianiu się woli męskiej głowy rodziny⁸⁹. Wychowanie muzułmańskich dzieci jest w związku z takim modelem rodziny dostosowywane do przyszłych ról życiowych – chłopcy cieszą się zatem od najmłodszych lat większą swobodą, będąc przygotowywanymi do roli decydenta, dziewczęta natomiast uczone są posłuszeństwa względem mężczyzn oraz wykonywania zadań związanych z prowadzeniem domu⁹⁰. Mimo że taki stan rzeczy pozornie nie wydaje się istotnym naruszeniem praw dzieci,

---

⁸³ *Ibidem.*

⁸⁴ Berufsverband der Kinder- und Jugendärzte e.V., Kinder- und Jugendärzten gegen Ramadan-Fasten für Kinder, <http://www.verbaende.com/news.php/Kinder-und-Jugendaerzten-gegen-Ramadan-Fasten-fuer-Kinder?m=103975> [dostęp: 16.10.2016].

⁸⁵ Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002, § 1666 Abs. 1.

⁸⁶ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art. 4 Abs. 1, 2.

⁸⁷ Koran, tłum. J. Bielawski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1986, S. IV, w. 34.

⁸⁸ C. Schirmacher, Kindererziehung in muslimischen Familien..., *op. cit.*

⁸⁹ Koran, *op. cit.*, S. IV, w. 34.

⁹⁰ C. Schirmacher, Kindererziehung in muslimischen Familien..., *op. cit.*

spojrzenie na panujący w muzułmańskich rodzinach model wychowania zróżnicowanego ze względu na płeć dziecka przez pryzmat obowiązującego w Niemczech prawa skłania do głębszej refleksji. Zgodnie bowiem z art. 3 niemieckiej ustawy zasadniczej na terenie RFN obowiązuje równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz zakaz dyskryminacji ze względu na płeć⁹¹, natomiast § 9 księgi VIII niemieckiego kodeksu prawa socjalnego, określając zasady działania instytucji odpowiedzialnych za pomoc dzieciom i młodzieży, zwraca uwagę na konieczność uwzględniania różnic między chłopcami a dziewczynkami przy jednoczesnym dbaniu o zapewnienie jednym i drugim równych praw⁹². W związku z tak wyraźnym uwypukleniem równouprawnienia obu płci w obowiązującym na terenie Niemiec prawie, co najmniej zastanawiający jest brak działań choćby urzędów do spraw młodzieży, które mogłyby wpłynąć na zmianę funkcjonujących w rodzinach muzułmańskich schematów wychowania. Po raz kolejny odpowiedź na pytanie, dlaczego tak się dzieje, stanowią przepisy chroniące wolność religijną. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, iż wyżej wspomniany § 9 księgi VIII kodeksu prawa socjalnego, akcentujący w ust. 3 równouprawnienie dziewcząt i chłopców, w dwóch wcześniejszych ustępach podkreśla konieczność uwzględniania przez organy pomocy dzieciom i młodzieży uwarunkowań kulturowych czy religijnych, w których ich podopieczni dorastali, a także ukierunkowań wychowawczych oraz religijnych, jakie narzucili im ich rodzice bądź opiekunowie prawni⁹³. Nietrudno dostrzec, że w przypadku dzieci wywodzących się z rodzin z muzułmańskich przepis ten jest własną antytezą.

Poza różnicami w wychowaniu dziewczynek i chłopców, stanowiącymi przejaw dyskryminacji żeńskiego potomstwa, wyznający islam rodzice często izolują bądź próbują izolować swe dzieci od ogółu szkolnej społeczności, co również poczytać można za oznakę dyskryminowania ich w stosunku do potomstwa wyznawców innych religii. Zachowania, z powodu których muzułmańskie dzieci mogą w wyraźny sposób poczuć się inne niż ich szkolni koledzy i koleżanki, to choćby próby zwalniania (głównie dziewcząt) z obowiązkowych lekcji wychowania fizycznego (zwłaszcza, gdy są to lekcje pływania, podczas których dziewczynki musiałyby przywdziać odsłaniający ciało strój kąpielowy⁹⁴),

⁹¹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art. 3 Abs. 2, 3.

⁹² Das Achte Buch Sozialgesetzbuch – Kinder und Jugendhilfe, § 9 Abs. 3.

⁹³ *Ibidem*, § 9 Abs. 1, 2.

⁹⁴ Zaleca się rozwiązywanie takich problemów przez organizację lekcji wychowania fizycznego w oddzielnych grupach dla dziewcząt i chłopców, a także poprzez noszenie przez dziewczęta tzw. burkini – w pełni zabudowanego stroju kąpielowego (osłaniającego nawet głowę), nieprzylegającego do ciała po nasiąknięciu wodą (by nie było widać kobiecych kształtów), dzięki któremu są one chronione przed wzrokiem nauczyciela czy też pracowników basenu płci męskiej. Zob. Rheinland-Pfalz Ministerium für Bildung, Wissenschaft, Jugend und Kultur, *Muslimische Kinder und Jugendliche in der Schule. Informationen, Orientierungen und Empfehlungen*, http://eltern.bildung-rp.de/fileadmin/user_upload/eltern.bildung-rp.de/Faltblatt_Muslimische_Kinder_und_Jugendliche_in_der_Schule.pdf [dostęp: 16.10.2016]; *Burkini-Urteil*.

zabranianie dzieciom uczestnictwa w szkolnych wycieczkach (zazwyczaj z obawy o kontakty dziewcząt z chłopcami, do których mogłoby dojść, a także o zbyt dużą panującą podczas wycieczek swobodę i np. spożywanie alkoholu przez młodzież)⁹⁵, a także posyłanie ich dodatkowo do tzw. szkół koranicznych, w których dzieci uczone są na pamięć całych fragmentów Koranu w języku arabskim (którego zwykle nie znają) metodą ciągłego powtarzania, bez konieczności zrozumienia⁹⁶, co może być postrzegane jako zabijanie dziecięcej ciekawości i kreatywności na rzecz bezmyślnego powielania religijnych schematów. Po raz kolejny może dojść zatem w tym przypadku do kolizji regulacji chroniących wolność religijną rodziców z prawną ochroną dzieci – w tym miejscu warto wspomnieć np. gwarantowane dzieciom i młodzieży przez § 1 księgi VIII niemieckiego kodeksu prawa socjalnego prawo do wspierania ich rozwoju⁹⁷, którego zaprzeczeniem mogą stać się opisane wyżej sposoby postępowania.

Jak zostało wyżej wspomniane, przy udzielaniu dzieciom bądź młodzieży pomocy przez zobligowane do tego instytucje konieczne jest uwzględnienie również uwarunkowań kulturowych oraz religijnych, które zostały najmłodszym przekazane przez rodziców bądź opiekunów⁹⁸. Z tego też powodu po odebraniu rodzicom bądź opiekunom prawnym dziecka przez urząd do spraw młodzieży, powinno ono trafić do rodziny, której wyznanie jest zgodne z tym, w którym dziecko było do tej pory wychowywane – dzieci muzułmańskie powinny zatem być przekazywane pod opiekę rodzinom, które również wyznają islam⁹⁹. Nie zawsze jest to jednak możliwe z uwagi na bardzo małą liczbę muzułmanów zgłaszających się jako chętni do zostania rodzicami zastępczymi, w związku z czym dzieci o muzułmańskim pochodzeniu muszą często dorastać w rodzinach niemuzułmańskich¹⁰⁰. Mimo to prawa wyznających islam biologicznych rodziców dzieci są w Niemczech bardzo ściśle chronione – świadczy o tym chociażby postanowienie Wyższego Sądu Krajowego (*Oberlandesgericht, OLG*) w Hamm z 29 marca 2016 r., w którym, wskutek złożonej przez biologiczną matkę-

---

Musliminnen müssen am Schwimmunterricht teilnehmen, „Der Spiegel“, <http://www.spiegel.de/lebenundlernen/schule/burkini-urteil-schwimmunterricht-fuer-muslimisches-maedchen-a-921650.html> [dostęp: 16.10.2016].

⁹⁵ Rheinland-Pfalz Ministerium für Bildung, Wissenschaft, Jugend und Kultur, *Muslimische Kinder und Jugendliche in der Schule...*, *op. cit.*

⁹⁶ Zdarza się nawet, że muzułmanie zamieszkujący Niemcy czy też inne nieislamskie kraje wykazują się w chęci odpowiedniej edukacji religijnej ich potomstwa znacznie większą gorliwością niż wyznawcy islamu zamieszkujący kraje, w których jest on religią dominującą. Zob. C. Schirmacher, *Kindererziehung in muslimischen Familien...*, *op. cit.*

⁹⁷ Das Achte Buch Sozialgesetzbuch – Kinder und Jugendhilfe, § 1 Abs. 1.

⁹⁸ *Ibidem*, § 9 Abs. 1, 2.

⁹⁹ I. Bilgü, *Jugendämter und muslimische Pflegekinder*, <http://www.islamiq.de/2014/02/16/jugendaemter-und-muslimische-pflegekinder/> [dostęp: 16.10.2016].

¹⁰⁰ *Ibidem*.

muzułmankę skargi, cofnięto wydane wcześniej przez Sąd Rejonowy (*Amtsgericht*) w Dorsten zezwolenie na ochrzczenie jej urodzonej w 2007 r. córki¹⁰¹. W tym przypadku, mimo że zarówno wyznający katolicyzm rodzice zastępczy dziecka, jak i sama 8-latka życzyli sobie, by została ona ochrzczona i wraz z jej szkolnymi koleżankami i kolegami przystąpiła do pierwszej komunii, sąd potwierdził prawo biologicznej matki dziecka do określenia jego religii¹⁰². Choć taka decyzja poparta została argumentami natury faktycznej oraz prawnej¹⁰³, dyskusyjna jest kwestia uwzględnienia przez organ orzecznicy interesów dziecka, które w wyraźny sposób określiło, że chciałoby zostać ochrzczone, co zgodnie z § 8 ust. 1 księgi VIII niemieckiego kodeksu prawa socjalnego powinno (odpowiednio do stopnia rozwoju dziecka i jego możliwości decydowania o sobie) zostać w jakiś sposób uwzględnione¹⁰⁴.

Podsumowanie

Wyciągając z podjętych w niniejszej pracy rozważań wnioski, nietrudno dostrzec, iż wolność religijna mniejszości muzułmańskiej w kwestiach wychowania dzieci i młodzieży jest na terenie Republiki Federalnej Niemiec objęta bardzo ścisłą ochroną prawną. Część praktykowanych przez wyznawców islamu zwyczajów doczekała się wprost sformułowanych aprobowanych je regulacji normatywnych (jak obrzezanie męskich potomków), inne z nich stały się przedmiotem rozstrzygniętych na korzyść muzułmanów postępowań sądowych (jak precedensowe orzeczenie ważności małżeństwa zawartego przez 14-latkę czy potwierdzenie prawa biologicznej matki do określenia wbrew woli dziecka jego przynależności religijnej), jeszcze inne natomiast są po prostu tolerowane przez zajmujące się ochroną praw dzieci instytucje (jak np. postyczenie przez dzieci w miesiącu *ramadan* czy różnicowanie sposobów wychowania potomstwa zależnie od jego płci). Skontrastowanie takiego stanu rzeczy z bardzo prężnie działającym na terenie Niemiec systemem ochrony praw dzieci ukazuje wiele sprzeczności. Na obszarze jednego kraju spotyka się bowiem kontrowersyjne urzędy do spraw młodzieży (działające wprawdzie bardzo szybko i sprawnie, posądzane jednak przez

¹⁰¹ OLG Hamm, Beschluss v. 29.03.2016 - 2 UF 223/15.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ Sąd powołał się na fakt, że matka dziecka jeszcze przed odebraniem jej praw rodzicielskich wyraźnie oświadczyła, iż jej córka ma zostać wychowana w duchu islamu (mimo że ona sama nie była gorliwie praktykującą muzułmanką), co wykluczyło możliwość decydowania o religii dziecka przez rodziców zastępczych po uzyskaniu stosownej zgody sądu rodzinnego zgodnie z § 3 ust. 2 ustawy o wychowaniu religijnym (OLG Hamm, Beschluss v. 29.03.2016 - 2 UF 223/15; Gesetz über die religiöse Kindererziehung in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 404-9, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 63 des Gesetzes vom 17. Dezember 2008 (BGBl. I S. 2586) geändert worden ist, § 3 Abs. 2).

¹⁰⁴ Das Achte Buch Sozialgesetzbuch – Kinder und Jugendhilfe, § 8 Abs. 1.

europęjską opinię publiczną o ingerencje zbyt agresywne, a nieraz również sprzeczne z polityką pomagania rodzinom) oraz cieszące się bardzo dużymi swobodami społeczności wyznawców islamu, chcących wprawdzie wychować swe potomstwo na prawych muzułmanów, nierespektujących przy tym jednak często rozumianych w sposób zachodnioeuropejski interesów dzieci. Inne pojmowanie dobra dzieci (odbieranego raczej jako przygotowanie ich do życia zgodnego z zasadami islamu) i bezwzględna priorytetyzacja zasad wiary we wszystkich dziedzinach egzystencji uwypukla jedynie różnice kulturowe, jakie istnieją między mniejszością muzułmańską a innymi grupami niemieckiego społeczeństwa, a z powodu których trudno ustalić jeden wspólny dla wszystkich katalog oraz gradację poszczególnych wartości. W związku z brakiem definicji legalnej pojęcia „dobra dziecka” na gruncie prawa niemieckiego oraz coraz silniejszym w ostatnich latach naciskiem na ochronę wolności religijnej mniejszości nierzadko zdarza się, że poprzez działalność ustawodawstwa czy wymiaru sprawiedliwości chronione jest nie dobro dzieci, lecz wolność religijna ich rodziców. Prowadzi to do zmiany rozumienia pojęcia „dobra dziecka” tak, że za jego ochronę uchodzić zaczyna np. prawne uznawanie małżeństw nieletnich muzułmanów, co w innych okolicznościach byłoby niedopuszczalne.